

*Навроцький О. О.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту
економічного факультету,
аспірант юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

НАБУТТЯ ДИТИНОЮ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ЯК САМОСТІЙНОГО ЕЛЕМЕНТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ДИТИНИ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ПРАВА НА ДОШКІЛЬНУ ТА ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ

Анотація. Статтю привчено дослідженню набуття дитиною адміністративної дієздатності як окремого самостійного елемента адміністративної правосуб'єктності дитини шляхом реалізації права на освіту, яка є такою у разі потрапляння дитини до навчальних закладів, інакше дитина отримує не освіту, а розвиток. Проведено відмежування понять освіти та розвитку, а також запропоновано регламентацію на законодавчому рівні покладання обов'язку на батьків стосовно забезпечення дитині дошкільного розвитку або освіти.

Ключові слова: дитина, права дитини, адміністративна дієздатність дитини, адміністративна правосуб'єктність дитини, освіта, розвиток, дошкільна освіта, загальна середня освіта.

Постановка проблеми. В умовах розвитку України як правової та соціальної держави, визнання людини найвищою соціальною цінністю та спрямування державної політики на реалізацію принципу дитиноцентризму право на освіту є одним з тих перших прав, які дитина спроможна реалізувати власними діями в активній формі. В Україні право на освіту передбачене Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року, що ратифікована Україною 27 лютого 1991 року, Законами України «Про охорону дитинства», «Про освіту» від 23 травня 1991 року, «Про дошкільну освіту» від 11 липня 2001 року, «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 року тощо. Аналіз зазначених нормативних актів дає підстави стверджувати, що здобуття освіти не завжди є правом, яке дитина може реалізувати, а може відмовитися від його реалізації, а в деяких випадках освіта є обов'язком. Крім того, вбачається підміна понять між освітою дитини та розвитком дитини. З огляду на це перед нами постала наукова проблема, якій присвячено дослідження, що спрямовано на з'ясування того, чи дає підстави реалізація права на освіту дитиною вважати, що вона набула адміністративну дієздатність.

Різноманітні аспекти адміністративної дієздатності на сучасному етапі досліджувалися українськими та російськими вченими, такими як І.В. Бойко, Ю.О. Бунєєва, Ф.Р. Гаріпов, Ю.В. Дем'янчук, О.І. Зубрицька, Т.О. Мацелик, А.В. Пасічник, С.А. Саблук. Однак в наукових роботах залишається невизначеним момент набуття дитиною адміністративної дієздатності та вплив реалізації права дитини на освіту на адміністративну дієздатність дитини.

Мета статті полягає у дослідженні набуття дитиною адміністративної дієздатності як самостійного елемента ад-

міністративної правосуб'єктності дитини в аспекті реалізації її права на освіту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здобуття дитиною освіти є одним з перших прав, яке вона реалізує самостійно власними активними діями з настанням за чинним українським законодавством шестирічного віку. Конвенція ООН про права дитини містить норму про те, що держави визнають право дитини на освіту і з метою поступового досягнення здійснення цього права вони вводять безоплатну й обов'язкову початкову освіту. З цієї норми вбачається те, що реалізація права на освіту має часовий критерій та часові обмеження, про що свідчить формулювання «поступове досягнення здійснення цього права». Називаючи здобуття освіти правом, «держави вводять обов'язкову початкову освіту». У цьому разі здобуття освіти вже є обов'язком, якщо констатовано, що освіта є обов'язковою. Якщо звернутися до конституційних норм, якими регламентоване зазначене право, то аналіз статті 53 Конституції України також приведе до двоякого розуміння реалізації зазначеного права. Ця стаття закріплює, що кожен має право на освіту. Далі за текстом містяться положення про те, що «повна загальна середня освіта є обов'язковою». Вбачається, що Основний Закон Держави також двояко констатує положення щодо того, чи є освіта правом або обов'язком. Право на освіту закріплюється також Законом України «Про охорону дитинства» та у жодному разі в нормах цього Закону не згадується про обов'язок набуття освіти. Законом України «Про освіту» здобуття освіти також визначається як право. Натомість Закон України «Про загальну середню освіту» надає однозначне трактування щодо цього і в частині 2 статті 3 встановлює, що загальна середня освіта є обов'язковою складовою безперервної освіти. Про обов'язковість здобуття загальної середньої освіти свідчить також те, що її здобуття контролюється районними, районними у м. Києві державними адміністраціями, а також органами місцевого самоврядування, що закріплено Інструкцією з обліку дітей і підлітків шкільного віку [1]. Крім того, про обов'язковість загальної середньої освіти свідчить те, що органи управління освітою, загальноосвітні навчальні заклади, служби у справах неповнолітніх зобов'язані систематично вести у межах своєї компетенції роз'яснювальну роботу серед населення щодо обов'язковості здобуття дітьми і підлітками повної загальної середньої освіти.

Також слід звернути увагу на те, що частина 1 статті 4 Закону України «Про дошкільну освіту» встановлює, що дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні, а стаття 5

цього ж Закону регламентує, що дошкільна освіта може здобуватися у дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності; наукових і методичних установах; органах управління освітою, а також систему дошкільної освіти становить виховання в сім'ї. Також відзначимо, що частиною 5 статті 9 Закону України «Про дошкільну освіту» регламентовано, що «дитина може здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють: у дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності; у сім'ї (до досягнення дитиною п'ятирічного віку); за допомогою фізичних осіб з високими моральними якостями, які мають відповідну вищу педагогічну освіту, ліцензію на право надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти та фізичний стан здоров'я яких дає змогу виконувати обов'язки педагога». Вказівка на те, що дошкільна освіта може здобуватися дитиною у сім'ї має суттєве значення і не застосовується під час здобуття загальної середньої освіти або вищої освіти. Це свідчить про те, що під час здобуття дошкільної освіти дитина може «не переступати поріг» навчального закладу, а отримувати відповідний розвиток, знаходячись вдома (або в закладах для дітей-сиріт), а для отримання загальної середньої освіти або вищої освіти дитина повинна пройти навчання за відповідною програмою у навчальних закладах, після завершення навчання у яких отримати відповідний документ (диплом, сертифікат). Це є одним з критеріїв розмежування дошкільної освіти та загальної середньої освіти, а також вищої освіти. Також звернемо увагу на те, що Закон України «Про дошкільну освіту», встановивши, що дошкільна освіта є первинною обов'язковою частиною освіти, та закріпивши, що виховання та освіта у сім'ї входить до системи дошкільної освіти (стаття 5), наклав обов'язок на батьків або осіб, що їх замінюють, таку освіту забезпечити. На наш погляд, ця норма потребує уточнення та конкретизації. Але перш за все звернемо увагу на те, що здобуття освіти в Україні регулюється Конституцією України, Законами України «Про освіту» як основним базовим законом, «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту» та «Про вищу освіту» як деталізуючими та конкретизуючими законами основних конституційних приписів та приписів Закону України «Про освіту». Ретельний аналіз норм цих законів дає усі підстави констатувати, що тільки дошкільна освіта порівняно із загальною середньою освітою та вищою освітою може здобуватися, окрім відповідних установ (дошкільних навчальних закладах), у сім'ї. Тобто отримати загальну середню освіту або вищу освіту дитина може тільки шляхом вступу до вищих навчальних закладів, а здобути дошкільну освіту може у сім'ї. Останнє твердження дає підстави ставити під сумнів правильність використання терміна «освіта», якщо вона здобувається у сім'ї. Переконані у тому, що освітою можна вважати тільки таке навчання, яке: 1) надається сертифікованими та дипломованими суб'єктами, спеціалістами відповідних галузей знань; 2) провадиться у відповідних навчальних, наукових або інших закладах; 3) підтверджується по закінченню відповідним документом встановленого зразка та стандарту (сертифікат, диплом); 4) викладається відповідно до затвердженої навчальної програми. Ці чотири ознаки є обов'язковими та необхідними для того, щоб вважати процес здобуття знань, навичок та умінь освітою. Отже, коли дитина отримує дошкільну освіту в сім'ї, вона не взаємодіє з навчальними закладами та педагогами, не отримує знання

відповідно до затвердженої програми, не отримує документа, який може посвідчити здобуття освіти, що свідчить про те, що всі навчальні здобутки, які були надані їй батьками або особами, що її замінюють, скоріш за все, є не освітою, а розвитком. Таким чином, отримання виховання та навчання без звернення до послуг навчальних закладів не можна вважати освітою. Це є розвитком. І батьки (або особи, що їх замінюють) зобов'язані такий дошкільний розвиток надати дитині. Реалії сьогодення свідчать про те, що зобов'язання про надання дитині дошкільного розвитку у сімейному середовищі, м'яко кажучи, виконують не усі батьки (або особи, що їх замінюють), якщо не сказати більше – мало хто з батьків взагалі про такий обов'язок знає. Через те, що дошкільний розвиток є не тільки важливим, але й необхідним для дитини, норми Основного Закону України у статті 53 повинні це відображати та закріплювати, що забезпечення надання дошкільної освіти (розвитку) дитині є обов'язком батьків (або осіб, що їх замінюють). У такому разі Закон України «Про дошкільну освіту» потребує відповідного корегування своєї назви, адже закріплює змогу дитини отримувати знання та навчатися у сім'ї, що не можна вважати освітою. Отже, Закон України «Про дошкільну освіту» повинен йменуватися «Про дошкільну освіту та розвиток». Крім того, якщо звернути увагу на те, яке визначення надано законодавцем поняття «освіта», залишається незрозумілим, що вона передбачає та у чому полягають її особливості. Так, Законом України «Про освіту» встановлено, що освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Не вдаючись до коментарів цього визначення, яке є вкрай розгалуженим та зовсім не відображає специфіку поняття освіти, зазначимо, що поняття освіти повинно увібрати у себе усі необхідні компоненти, щоб було зрозуміло, у чому полягає його сутність. Ми пропонуємо під освітою розуміти перш за все безперервний процес, який характеризується набуттям особою знань, навичок та умінь, які надаються сертифікованими та дипломованими суб'єктами, спеціалістами відповідних галузей знань, а також здійснюється (провадиться) у відповідних навчальних, наукових або інших закладах відповідно до затвердженої навчальної програми та підтверджується відповідним документом встановленого зразка та стандарту (сертифікатом, дипломом). На наш погляд, для правильного уявлення про освіту саме таке визначення освіти повинно міститися в Законі України «Про освіту».

Отже, з наведених вище законодавчих положень вбачається незаперечний факт того, що освіта у загальному вигляді (як безперервний процес) є правом кожної особи. Згідно з Законом України «Про дошкільну освіту» дошкільна освіта може набуватися з двохмісячного віку – віку, з якого особа може потрапити до дошкільного навчального закладу. Тобто у цьому разі вже може початися реалізація права на освіту. Ця вікова категорія, згідно з чинним законодавством України, йменується немовлятами. Але з урахуванням того, що у цьому віці відсутня головна ознака, що притаманна адміністративній дієздатності, а саме вольовий критерій (усвідомлення своїх дій), незважаючи на те, що, наприклад, особа у двохмісячному віці потрапила до дошкільного навчального закладу, про набуття адміністративної дієздатності не може йтися, адже така особа не усвідомлює сутності, значення та мети її потрапляння до дошкільного навчального закладу. У цьому разі доречно звернутися до класифікації критеріїв для ідентифікації фізичних осіб, яку запропонував

О.В. Тарасов, зазначаючи, що одним із класифікаційних критеріїв для ідентифікації фізичних осіб є вік і стверджуючи, що у юридичній літературі класичним вважається поділ на повнолітніх і неповнолітніх фізичних осіб; іноді в особливі групи виділяють малолітніх і літніх осіб, однак цей перелік не охоплює всього життєвого циклу людини від моменту її народження і до моменту смерті, тому практичним працівникам доводиться вже сьогодні вирішувати цілий комплекс проблем, пов'язаних із цими персонативними юридичними фактами [2, с. 117]. Враховуючи це, О.В. Тарасов запропонував із персонологічної точки зору, а також з урахуванням сучасних напрацювань медицини, психології, педагогіки та інших наук виокремити певні еволюційні етапи розвитку фізичної особи: 1) правова перинатологія – вчення про народження правової особистості (від 0 до 3 років), що включає дослідження трьох еволюційних періодів: а) пренатологія – вчення про внутрішньоутробний розвиток; б) інтранатологія – вчення про народження правової особистості; в) постнатологія – вчення про правове народження та дитинство; 2) правова педологія – вчення про правову особистість дитини (від 4 років до 12 років), що включає вивчення двох вікових категорій: а) дошкільний вік; б) молодший шкільний вік; 3) правова ювенологія – вчення про правову юність (від 13 років до 18 років), що включає дослідження двох вікових категорій: а) від 13 років до 16 років; б) від 16 років до 18 років [2, с. 117–118]. А Закон України «Про дошкільну освіту» закріплює такі періоди дошкільного віку: немовляти, молодший дошкільний вік, середній дошкільний вік та старший дошкільний вік. Закон України «Про загальну середню освіту», зазначаючи, що зарахування учнів до освітніх навчальних закладів здійснюється, як правило, з шести років, дає змогу вважати, що таке зарахування може провадитися як до шести років, так і після шести років за наявності відповідних причин. На нашу думку, таке неоднозначне закріплення віку, з якого особа може потрапити до освітнього навчального закладу, пов'язано з тим, що кожній дитині властивий свій індивідуальний рівень розвитку, наприклад, на момент виповнення 6 років їй властиві свої навички та вміння, свій рівень свідомості. З огляду на це ми вважаємо, що під час встановлення моменту з якого можна вважати, що дитина набула адміністративної дієздатності, який, до речі, не прописано на законодавчому рівні, не є необхідним керуватися настанням відповідного віку, а необхідно враховувати та визначати момент, з настанням якого дитина не тільки може здійснювати свої права активними діями, але й усвідомлювати значення, сутність та спрямованість своїх таких активних дій. Те, що чинним законодавством не встановлено вік, з якого дитина набуває адміністративної дієздатності, є, на наш погляд, позитивним та правильним, адже спроможність активними усвідомлюваними діями здійснювати свої права у кожній дитині виникає у різний проміжок часу, на що впливають оточення дитини, події, що відбуваються в об'єктивній площині, спадкові схильності, фізіологічні властивості та інші фактори. Також про не встановлення законодавцем моменту, з якого дитина має спроможність здійснювати активні усвідомлені дії, свідчить той факт, що під час усиновлення дитини законодавець встановив необхідною умовою згоду дитини на таке усиновлення, але тільки в тому разі, якщо дитина досягла такого віку, рівня розвитку та стану здоров'я, що може таку згоду висловити у письмовій або в усній формі [3].

З огляду на вищезазначене постає цілком очевидне та закономірне питання про те, чи наступає адміністративна дієздатність для дитини, надаючи їй можливість здійснювати певні дії для реалізації своїх прав, чи дитина, маючи змогу усвідомлювати значення своїх дій та керуючись власними законними інтересами, бажаннями, реалізує надані їй права активними діями, набуваючи при цьому адміністративної дієздатності. Перш ніж відповісти на це питання, ми повинні визначити, які саме права дитина може реалізувати, набуваючи такого стану розвитку, за наявності якого дитина спроможна усвідомлено здійснювати активні дії для реалізації своїх прав. На нашу думку, це реалізація права на здобуття освіти та розвитку; участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають віку дитини, а також вільна участь у культурному житті та зайняттю мистецтвом; участь у дитячих громадських організаціях, асоціаціях, мирних зборах; підтримка на регулярній основі особистих відносин і прямих контактів з обома батьками, якщо вони проживають окремо або в різних державах; вільне висловлювання своїх поглядів, думок за наявності здатності сформулювати їх (що включає свободу шукати, одержувати й передавати інформацію та ідеї будь-якого роду, незалежно від кордонів, в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини); доступ до інформації і матеріалів з різних національних і міжнародних джерел, особливо до інформації та матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини; бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства; особливий захист і допомога, що надаються державою (право на усиновлення; отримання статусу біженця; право неповноцінної дитини (у розумовому або фізичному відношенні) на повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства; доступ до послуг системи охорони здоров'я; право на особисте звернення до органу опіки та піклування, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сімей, дітей та молоді, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод та законних інтересів; право на працю та на заняття підприємницькою діяльністю.

Усвідомлюючи те, що для реалізації означених вище прав, необхідно не тільки здійснення активних дій дитиною, але й усвідомлення сутності та значення таких дій та бажання їх здійснити, можемо констатувати, що спроможність дитини власними діями реалізувати права, що їй надані, породжує настання адміністративної дієздатності.

Висновки. Виходячи з вищенаведеного, під категорією адміністративної дієздатності дитини ми пропонуємо розуміти невід'ємну самостійну складову адміністративної правосуб'єктності дитини, настання якої пов'язано з набуттям дитиною статусу учасника адміністративно-правових відносин та обумовлено виникненням у дитини необхідних вмінь, навичок, знань, здатності, бажань незалежно від її віку власними діями реалізовувати свої права, усвідомлюючи значення своїх дій, що носять адміністративно-правовий характер.

Література:

1. Про затвердження Інструкції з обліку дітей та підлітків шкільного віку : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 року № 646 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 16. – С. 82. – Ст. 67.
2. Тарасов О.В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії: [монографія] / О.В. Тарасов. – Х. : Право, 2014. – 512 с.
3. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 79. – С. 126. – Ст. 2660.

Навроцкий А. А. Приобретение ребёнком административной дееспособности как самостоятельного элемента административной правосубъектности ребёнка в контексте реализации права на дошкольное и общее среднее образование

Аннотация. Статья посвящена изучению приобретения ребёнком административной дееспособности как отдельного самостоятельного элемента административной правосубъектности ребёнка путём реализации права на образование, которое является таковым в случае попадания ребёнка в учебные заведения, иначе ребёнок получает не образование, а развитие. Проведено разграничение понятий образования и развития, а также предложена регламентация на законодательном уровне закрепления обязанности за родителями касательно обеспечения ребёнку дошкольного развития или образования.

Ключевые слова: ребёнок, права ребёнка, административная дееспособность ребёнка, административная правосубъектность ребёнка, образование, развитие, дошкольное развитие, дошкольное образование, общее среднее образование.

Navrotskyi O. Acquisition of the child's administrative capacity as an independent element of the administrative legal personality of the child in the context of the realization of the right to preschool and general secondary education

Summary. The article is devoted to the consideration of the issue concerning the realization of the right of the child to education (both pre-school and general secondary education) in the context of acquiring administrative capacity as one of the basic and necessary elements of the administrative personality of the child. The distinction between the concepts of education and development was made and it was suggested at the legislative level to fix on the parents of the child the duty to provide the child with preschool development or education.

Key words: child, child's rights, administrative capacity of the child, administrative personality of the child, education, development, pre-school development, preschool education, general secondary education.